

DANI RASEDLANI

Dnevnički zapisi (ožujak 1958. – rujan 1959.)

Šime Vučetić (Vela Luka 1909. – Zagreb 1987.)

Nedjelja, 9. III. 1958.

A danas je, eto, nedjelja i maestral; trebalo bi nešto naknadno reći o jučerašnjem danu, o ona dva dana vezana za Kneže, Pupnat i Korčulu. To sam htio uraditi još juče, a eto je bilo tako, u kući i oko kuće..., te nisam nikako mogao...

Kad sam se (da se vratim, i tako se stalno vraćam) ukrcao u četvrtak u autobus „za Korčulu“, osjetio sam se nekako slobodan (to nije tako važno reći, ali boja te slobode, neizreciva i poletna, bit je tog osjećaja). Prošavši kroz Blato, Smokvicu i Kčaru, osjetivši u očima polja i bregove tih žarkih ljepota ljudskih, pa i osjetivši more tamo do Lastova i njegovih otoka, bilo mi je opet, kao i onda, tako otvoreno biće i izjednačeno s onim što mi se javljalo u očima, i s onim što sam čuo i želio. Pa to je bilo tako lijepo, i tako obično te sam bio jednostavan, da sam možda od toga i malo nadebljao. Čini mi se to vulgarnim i samoživim, no treba uzeti u obzir da je to riječ čovjeka, kojega ova luda vlast – i tako dalje. Iskrcavši se u Pupnatu, osjetio sam se kao čovjek koji se vratio jednom starom dobru. Pogledao sam u sive zidove crkve, u školu preko puta, u komšiluke i pojate, u polje i daleke borove, a tek sam mogao progovoriti s dva čovjeka, jer ovi su bili u bašćinama a djeca u školi. Progovorio sam dvije riječi s nekim povratnikom Radovanovićem, pa s bratom Mandice (lice mu je u ratu iznakazila bomba), i zaputio sam se prema Knežama, onim starim, tako mi znamim putem. Kako je bilo ugodno otkriti Pelješac i rt mu u bonaci, i more u pelješkom i morskom kanalu! Pa onda malo zatim i kneške obronke, osjetivši šikaru, i to debelu, gustu šikaru Dubokog dola, kojim sam se spuštao na more. A sve tako tiho, daleko od ove lude vlasti, od ovog organiziranog licemjerja, zločinstva i karnevalštine. Ja ne mogu reći kako mi je bilo, kad sam ušao u kneški maslinik, i čuo iz grana ptice, i

*Kako je bilo ugodno otkriti
Pelješac i rt mu u bonaci...
Pa onda malo zatim i kneške
obronke, osjetivši šikaru, i to
debelu, gustu šikaru Dubokog
dola, kojim sam se spuštao na
more. Ja ne mogu reći kako mi
je bilo, kad sam ušao u kneški
maslinik, i čuo iz grana ptice, i
vidio dim, i osjetio kuće i more,
koje je do njih mirno u modrini.
To je ono nešto neizrecivo.*

vidio dim, i osjetio kuće i more, koje je do njih mirno u modrini. To je ono nešto neizrecivo. Put je star, sivoplav, mirta je još u bobicama, proleti kos, drozd, čuška, a stare ograde stoje, i to stoje tako čini ti se od početka korčulanskog društva. Susrevši u tom Katu Anzulović, sestru Antuna Stanišića, dodirnuo sam eto čovjeka kome idem i koji treba da me prepozna, želim da me prvi prepozna pa da ja zatim uđem u razgovor. Kako mi je Kata prepričavala svoj život, napredak i rad! S njom sam ostao i dvadesetak minuta, jer bilo mi je drago osjećati njenu srdačnost, i njezin čisti život, i njezinu unučad, zeta, kćer, ovce, guca, kokoši, mreže, novosagrađenu kuću... I otišao sam: ona mi je obećala večeru, a ja sam se zaputio da vidim Mariju i djecu joj, unučad i muža, staru sobu i naranče, murvu i borove (nešto sam od toga i ja usadio), masline i kuhinju, most, barku, stuparinu...

A danas je nedjelja. Tako se kaže. Bio sam na Vrbovici i vratio se preko Duže i Knežinskih laza u Luku. Svak ima svoju ljepotu, koja se hrani, ili socijalnim bićem, ili zločinstvom, u krajnjoj konsekvenci. Dijalektika u vezi sa ljepotom ne može se izvesti ako se te strane ne uzmu u obzir, jer preko njih se očituje i priroda i sve tajne i finese bića i egzistencije. Socijalnost ili nesocijalnost, težnja dobra ili prepuštanje zlu, vjera u nešto ili nihilizam, stremljenje k stvaralaštvu ili užitak u rušenju, to je nutarnja strana ljepote, to je dijalektika iz koje ona raste i grana se slobodno po zakonima krošnje.

Ponedjeljak, 10. marča 1958.

A sjetih se i mačke More,

što je trčala tako fino za pokojnim Jurjem:
s mora bi joj donio ribu, bacio ugrizak,
a ona bi mu na ramenu uveče gudila pjesmu
i malo ga brkom i nosom mazila.

„Za mliko!“... A ko zna što bi mislio
kada bi tako rekao i nagnuo dižicu
te bi mu brkovi bili mokri,
baš mokri i oči sjajne, dva oka iz dna mora.

Tako sam znao uz Moru
vidjeti dubine mokre u dva mu oka,
a njegovoj sam ljubavi vina
osjećao sve slasti sve mirise loza,
da mi je bilo „lipo i bog!“

Ne valja ta intonacija. A brzo bi se, čini mi se, javio i veličanstveni Jesenjin, te smisla nema, da tražeći sebe, otkrijem tuđina.

A onda počnu napadati i druge šeme i tuđi kalupi, pa mi se čini svaka riječ prazna. Samoniklost je osnovna stvar a onda i intonacija, bila naivna ili ne znam kakva, koja se s njom prirodno javlja. Ja evo stalno 'a prima vista' pišem, no mislim da to

nije u redu – to je pravi put, to je, recimo otkrivena istina, kojoj treba artistskim radom naći pravu mjeru i svu ljepotu. „Bez mere“, govorio je Ristić (eto ti njega i ovdje), a ja kažem i „Prava mjera“. Nehajnost na formi, slatkost u pisanju (kao što je i ovo u ovim stranicama), izbjegavanje da se traži iskra udarom, sve to i mnogo toga tome slično, nije dovoljno za jednu zrelu tvorevinu. To meni dolazi iz sretnog osjećaja kojeg sam doživio i iz antipatije prema književnosti i pismu; drago mi je tako ići perom po sebi i nešto reći, pa se kasnije uvjeriti da nisam nešto dobro rekao takvom spontanošću i tom komotnošću. Jedan put je pisanje intimna stvar kao pismo voljenoj osobi (ženi, kćeri, sinu, prijatelju, drugu, suborcu, istomišljeniku, kolegi), drugi put je <visoko> artistska stvar ideologije, uvjerenja, analize jednog stanja, manifestacija naroda ili politike, a treći put je i zanat - posao osrednjeg duha, osrednjeg stanja duha – te se čovjek prilagođava i pegla hlače. A prijatno može biti i jedno i drugo i treće, mada svaki plod ne zrije u svako doba, i sve se može podnijeti ako nije tuđe. Mene stalno preuzima memoarska želja, hoću naime da pišem intimno za voljeno biće, za sebe i svoje dane, a to je upropastilo mnoge moje nakane. Iz tih sam razloga mnio prozu kao vještačku rabotu, kao rad književnog hrušta ili hijene. To je, naravno, istinito iz jednog intimnog aspekta, a ne apsolutno, jer i analitičkokompozicioni

Jedan put je pisanje intimna stvar kao pismo voljenoj osobi..., drugi put je artistska stvar ideologije, uvjerenja, analize jednog stanja, manifestacija naroda ili politike, a treći put je i zanat - posao osrednjeg duha, osrednjeg stanja duha – te se čovjek prilagođava i pegla hlače. A prijatno može biti i jedno i drugo i treće, mada svaki plod ne zrije u svako doba, i sve se može podnijeti ako nije tuđe.

rad, diskurzivnodokumentaran biva priznat iz jednog drugog intimnog aspekta: ako sam se založio za jednu ideološku ili društvenu istinu, razumljivo je da mi je intimno sve dobro što odgovara, što može odgovarati toj istini.

(Čujem, nad kućom se krive galebovi. Vjetrina je obrnula po pulentu, a prije je malo grād i otukao. Zimno je i revolucionarno vrijeme: zadnji hladni bogovi hoće da reakcionarno ostanu još s nama, pa se proljeće, zemlja i oblaci na njih dižu i borba se vodi dijalektički surova. Jer dijalektika je surova stvar: zakon prožimanja suprotnosti nije baš mačji kašalj. A „postavljanje stvari“ nasilje je nad tom dijalektikom, čovjek naime hoće, kao i priroda, da se zaustavi, da živi kao da je sve zaustavljeno i određeno kao skulptura, koja je iznutra bez crijeva i ostalih organa... ali - zovu me na objed. Došla je mala Anica i kaže: „Barba Šime, zovu vas na objed!“ a ja ću: „Ko?“, Anica će: „Baba!“ Idem na objed. Ugasio mi se cigaret, a čujem hujanje vjetra).

Utorak, 11. marta 1958.

Od juče do danas vladaju otokom strašne vjetrine: čas pulentada, oštar, a čas šilokal; bilo je juče i donje vrijeme, gotovo tremuntana. Javljala se i kiša kao želja da se nebeske snage stišaju i pomire, jer cvijet dolazi i treba ga dočekati suncem i mogućim vatrama. Kažu mornari, da je ovo najgori mjesec za pomorce: u staro doba, prije motora, znali su trabakuli i drugi brodovi ostati u Gradini po mjesec dana; teško se prelazilo Jadran u ovo marčano doba. „Tri bure“ i „marač popišavac“, „svakome ukradi a marču dohrani“, često se čuje. Ali je tajna čudi ovog mjeseca, što se naglo vjetrina javi, iznenadno i zamete kašu neobično gustu. Nije baš zgodno sada pričati mnogo o meteorološkim promjenama, no što da kažem, dok, slušajući ove vjetrine, čitam „svakom ukradi a marču dohrani“ „predizborne govore“ tolikih, „naših rukovodilaca“. Tako su mi stare fraze i suhe da ti je mučno u „našoj“ štampi, a natezanje „istok-zapad“ stoji nad svim kao meteorološka čudljivost: sad ovako, a sad onako i svakako i nikako. Što znači za mene prazno zbrajanje „dosadašnjih uspjeha“, deklaracije o „demokraciji“, „pravima“ i o ostalim, za nas, muzejskim vrednotama, sad, s jedne strane, ćutim vjetrine prirode i vjetrine čovječanstva u t.zv. odnosima istok-zapad? Ta naša jadna bačva

na pučini, taj egoizam naše vlasti i naših visokih političara, sve je to tako prirodno i jadno, te ti se od toga muči. Vjetar s Lastova grne kao Bulganjin ili kao Ajzenhauer, more je uzburkano, zemlja upostočena, razlikosti su nenagledne, obaznati se sve ne može, spominjanje je ranjeno, pa što ću u tome ja pojedinac, i ova država kao pojedinac, tako slična meni, tako slična onome što ona upravo vrlo često proganja? Kao ovo vrijeme, - nevrijeme od juče do večeras, tako smo i mi ljuti (što sam stoput rekao) i tako smo i mi buntovni i nesretni (što sam dvjestaput na razne načine isticao u nevolji kao nevolju i nesigurnost).

A ne pišem ništa. Nesigurno se osjećajući, spašavajući gole trenutke da ti je muka, ja zebem kao da sam u groznici ili gorim kao da sam crv u orahovini.

Redovito bježe moje misli. Toliko puta i dobre i na

Nema pjesme: otpuhnula je u tminu. Jer pjesma je slobodno stanje moje egzistencije, - moj, meni prirodom i znanjem određen osjećaj svijeta, izjednačenje s njim, dijalektika u njemu.

svoj način intonirane. Samnom stalno vlada krivulja misli i slike (i ja sam živ) ali je rezultat moga rada malen. To vjerujem, nije osjećaj malovrijednosti, jer to je realno uviđanje vlastita rada i vlastita neuspjeha, zbog kojeg ne treba, međutim, da krivim samo sebe.

A što je potrebno pak to polaganje računa? Sve je ovo tapkanje na starom izbatanom mjestu, i to ti je sve. Potapali su se i potapaju se brodovi.

Nema pjesme: otpuhnula je u tminu. Jer pjesma je slobodno stanje moje egzistencije - moj, meni prirodom i znanjem određen osjećaj svijeta, izjednačenje s njim, dijalektika u njemu. On je bezmjeran, a moja je svijest moje dobro, ali i moj intimni, životinjski nejasni osjećaj onoga meni nepoznatoga, te tajne svijeta, tih prostranstava koje

Foto V. Zuber. Izdavač razglednice: Putnik Zagreb

filozofija, nauka i umjetnost određeno otkrivaju. Pjesma, to što sam ovaj put tako nazvao, ima sve dimenzije ako su otvorene veze sa svim neznanim i znanim oblicima bitka, ili, drukčije rečeno, ako je moja spoznaja nadojena nepoznatim, misterioznim, ako je ona tako otvorena ili duboka da teži nepoznatim ili nedokučenim, nepoznanicama, svjetovima. Imati moć (koja se, inače rečeno, radom stiče) da osjetiš pozadine, dubine, nepoznanice... znači jasno oblikovati ono što spoznaješ ili slikaš. Jezik se, naravno, javlja u svemu tome kao oruđe pomoću kojeg se izražavaju sve te bliže i dalje strane dijalektike svega kretanja. Misli ti naški, ili talijanski, ili njemački itd. o istoj temi ne znači isti proces, iako nam rječnici govore o mogućnosti prijevoda. Kad ja kažem: Svijet drukčije ja osjećam od onoga koji kaže Welt ili Mondo; Svijet je za mene sve, ali za onoga koji kaže Welt svijet nije sve, iako može da znači, vjerujem, moje dobro, što je kao i sve. Jezik je ključ svih tajna misli i sudbine, koja je najčešće (ili sve) zvuk i slika, on mi omogućuje jedno znanje bića

i bitka. Istina, šutnja i stoička upornost uoči odluke jedno je drugo prodiranje u to što je svijet, a treće je očaj, odbacivanje pozitivističke prakse, konvencija, jer se iza takvih drama neobično snažno vraćamo u to što smo odbacili, kad smo bili očaj. Na primjer, neuspjelo samoubojstvo ili povratak dobrovoljca, spas atentatora, svršetak jednog umjetničkog rada, ozdravljenje itd.

Sad mi je drago poći na večeru. Dobro je šiloko. Nisam osjetljiv. Ne bi se trebalo mnogo veseliti. Trebalo bi držati strogo jednu mjeru i lukavo izići iz nje, kad je pogodna prilika, jer sve je pogodna prilika, ako nije očaj ili revolt, mada je i to ista stvar. Drago nam je poći na večeru.

Srijeda, 12. III. 1958.

Nevjerojatno mnogo doživljava od sinoć do ovoga časa! Sa svih strana, i iz prošlosti i iz susreta i susjeda, slijevale su se svakovrsne rijeke u ovaj ton, u ovo korito od sinoć do večeras.

Sinoćnje strašno i neizrecivo teško natezanje s ocem... jadan li je, kukavica li je, starac li je, bijeda i egoizam te ti ga je žao, - žao i žao.

A današnji objed? Materin rođendan... Ivan jede za stolom, i ostalo.

Sestra... Vrag. Još jedan neobični vrag.

Razgovor s tetom Emom, Maricom joj, Katicom Joković Amerikankom, Srđanom i malom Tome Miroševića. Došao sam u času dok se kuhala kafa. „Ka da te fratar...!“ u Srđanovoj kuhinji.

A razgovor s „tetom Jelom“, s Ivanom Šilotom, s Dinkom Vlašićem, također u kuhinji. Čudna ljubav tete Jelke za vlastito tijelo! A Ivan Šilo?

A groteska u Mašinoj kuhinji o našoj bandi? Toni, teta Franica, Filomena, Troskot i Troskotovići, Andrija i Vučetići, Strucetovići i Farčići s prof. Antom na čelu, Zorka, Ivan Priša, Dana, Komitovići i Jaketa, a i milicija s milicionerima i hotel sa svim mogućim gostima. To ti je lipa naša banda.

A onda sam otvorio romansijersku kutiju dole u ormaru. Pismo barbe Aristida, pisma pok. tete Bonine, pisma Grgina, Petrova, Ankina, isječci, spisi, klišeji, marke (neko ih je i kidao), račun, uputnice, jednom riječju svašta kao na đubrištu, ali takova iz pola stoljeća i nekoliko država, tragedija, egzaltacija... Kako su bila čista Petrova¹ pisma i dopisnice! Tako umna i iskrena, neobično plemenita i svoja na svome! Tako je bio fin taj čovjek! Ta čudna ličnost, ta tajanstvena umnost, mašta i spoznaja! Bio je čist kao - - - (nema usporedbe) i bio je svoj kao sama zemlja. Fin u svakoj riječi, kritičan kao velika glava, koban i velik te ga obuhvatiti ne mogu, (nisam uvijek mogao): tako mila i neobično tiha ali prodorna snaga ljudska! Nema riječi da ga izrečem ovako pod ovom petrolejkom, (gori mi, naime, petrolejka na stolu), i nema snage koja bi mogla da oplače našu prošlost, našu tragiku i deformaciju ili čvor, patnju, tjeskobu u ovih petnaestak i više godina, osobito u ovih zadnjih nekoliko godina. Nema danas mogućnosti da izrazim moje priznanje njegovoj pojavi, njegovoj intimnosti, pameti i taktici. Taj Petar za sebe, ta pojava i veličina u ovoj mojoj svinjarskoj šetnji kroz kuhinje, u ovoj strašnoj obiteljskoj razvalini, o ta čistoća vina, dječje naivnosti i dubine filozofa Hegelova kova, u mojoj

Kako su bila čista Petrova pisma i dopisnice! Tako umna i iskrena, neobično plemenita i svoja na svome! Tako je bio fin taj čovjek! Ta čudna ličnost, ta tajanstvena umnost, mašta i spoznaja!.. On je bio Odisej moćniji od Homerova i kudikamo rafiniraniji od Džojsova, jer on se dizao visoko, više od Nietzschea, i spuštao se u dno dublje od Dantea, Džojša, Dostojevskoga.

neukusnoj sobi, u mojem neukusnom slovu i stilu i disanju. Nemaju moje svježine i element i rude snage da stvore taj Petrov lik, te ljubavi široke i zato tragike, koja se javila usred toga neba, iznenadno kao današnja oluja, iz dna najdaljih tmina bitka. Petar je bio osovina između gadnog dna vječnosti i čistog, prečistog vrha nebesa s Orionom kojeg je on volio kao nerođena sina. On je sve bio u ovoj pretvorbi, a njegova volja i spoznaja platina smisla i ljudske mogućnosti. On je bio Odisej moćniji od Homerova i kudikamo rafiniraniji od Džojsova, jer on se dizao visoko, više od Nietzschea, i spuštao se u dno dublje od Dantea, Džojša, Dostojevskoga. Ja sam ga tako osjećao, a nigdje nisam mogao naći ono nešto njegovo, ono nešto ljudsko neizrecivo, kao što je neizreciv osjećaj žene koju voliš, ili osjećaj smrti mila lica. I sad mi se javljala istina uz očeve jade, uz sestrinu gadost, uz materinu ovcu naravi, u kuhinjama tete Jelke, Maruše, Srđana, matere mi, Jozeta pok. tete Jere Mehotovice, u Đideta (što mi je zašvajcovao kantu za ulje) i tako dalje.

A onda, uz ostalo, javila mi se i premilostiva supruga Anka i ona ista u idealnom liku drage žene, koja mi je rodila djecu a koja je toliko zbog mene podnijela i toliko me pazila. Ova daljina je donijela i nju u ovu kuću i ja sam je osjećao divno i muški

1 Vjerojatno je riječ o književniku Petru Šegedinu

kao tišinu ispod čije kože teku tople rijeke krvi i vječnosti mesa i života. Anka je bila jedna vedrina u ovim razvalinama, u ovim neobičnim sjećanjima, sjetama i papirima, u ovome što je bio život i nestat će brzo kao prašina.

O tako ti stoljeća, pogledaj me, barometarska iglo! Nevidljivi vjetre jadranski i pameti ljudska ovog kopitavo-jadnog kontinenta!

Srijeda, 3. rujna 1958.

A danas je oblačno. Puše šiloko, puše prilično ljuto i malo proladno te ti se čini kao da je siva kasna jesen potpuno prevladala sunca i vedrine. Džabe ti je to, ali eto, mi se ipak hranimo i s tim suncima, s tim vedrinama, šumama, travama, i teško bi nam bilo bez tih ljepota. Neka nas naše nutarnje jeze i nemogućnosti guše koliko hoće, ali mi (baš zato) žudimo iskreno čiste stvari naravi, zelenilo krošanja, blagu i svetu tišinu cvjetova – nikada siti tih strana života, što ih od iskona vučemo sobom, - od iskona uvjetovani njihovim oblicima i korisnošću. Urbanisti i arhitekti traže mjesto tim dražima, otvaraju im ulice, trgove, interijere, dvorišta svom širinom svojih koncepcija, a zakoni štite šume pa i mnoge životinje, jer kao da nas tako ne će prožderati suhoparnost naših tvorevina i naših obitavališta. Teško je bilo selu pod lipom, ali je teže gradu bez lipe i cvjetnjaka. To ti je tako istina kao i ljubav koja nas uzdiže u više sfere bivstva. No opet, i šiloko je jedan prastari gost, što dolazi, siv, ljut u naše domove, u naš grad, u naše vidike, zagušivši prije toga naše sunce, ali – često skotan kišom – roditelj novog sunca i novog poretka svjetlosti i sjena na drumu i trgu. I oblaci su stara naša atrakcija i stalno, upravo vjerna simbolika naših nutarnjih pa i društvenih komešanja i komušanja. O kako prolaze! I kako buntovno vriju i pletu se kao utrobe, i htjeli bi biti nešto i za zemlju i za nebo; jer kao da su bili ništa i opet će biti ništa te treba, između dva ništavila barem tako htjeti nešto biti: buna neba vrutak u visini, uzurpator prostora i duha, luda žurba i materija koja ne će sazreti u sretni, trajni oblik. Istina ima sutonjih oblaka. < > su zlatni arhipelazi, rumeni jeleni, tiha stada ovaca, čopori bivola, vuna, mlijeko, vino, ali nas te obmane ne obuzimlju kao ove sive <drabine> šiloka, ovo tmurnosivo komešanje praćeno i udarima fijukom vjetra. Sjetim se tako mora i „starog šiloka“, opasnog kao „mlada bura“, i što ću! Iz onih oblaka

sišao sam u viziju mora, koje je šiloko uzburkalo te prijeti lađama i po pučini i po lukama.

Oblačno je. Puše šiloko. Možda će kiša i bit će lakše linijama obzora.

Sniježi. Lijepo. I osjećam da je lijepo osjećati lijepo, ljepotu. To je mali trenutak razvedrenih predjela. Sjećam se da su stvari postojale i znam da mogu postojati i ubuduće, bez sumnje. A to je misao koja me spašava kao lijek.

Nedjelja, 1. II. 1959.

Luda koja traži bunare za mjesečine proljetne i uzdiše za prošlim i nestalim: iz svakog bunara javlja se jedna priča i jedno glavno lice, da bi se sva ta lica, na suncu, zgusla u jednu viziju masovnu. Sve se događa po blatskim i lučkim baštinama, od Gradine pod Lukom do Gradine pod Smokvicom, gdje su partizani izvršili 1942. uspješnu akciju (i to se javlja iz jednog bunara).

<Svijet> dobar, realist, romantičan i simboličan a i vizionaran.

Treba da počnem sjediti.

Sniježi. Lijepo. I osjećam da je lijepo osjećati lijepo, ljepotu. To je mali trenutak razvedrenih predjela. Sjećam se da su stvari postojale i znam da mogu postojati i ubuduće, bez sumnje. A to je misao koja me spašava kao lijek. Dà! Ima lijek, da ponor ne bude više naš svijet, nego da nanovo bude što je bio: svijet, pravi živi svijet kojemu sam sav okrenut, a moja nutarnja noć da mu bude zemlja ili voda iz koje će rasti, kao iz žilja, moja okrenutost svijetu, moj i naš zajednički svijet.

To ti je: snijeg je, i mirno je, kao da sam zaboravljen negdje u podkuplju ili na plaži, u šumi, na transatlantiku ili pak u kojoj staroj kafani.

Foto I. Medar. Izdavač razglednice Agefoto Zagreb

Četvrtak, 12. II. 1959.

Prekjuče su bili „Pokladi“. Dragan je uzeo masku i otišao s djecom po ulicama. Sjećam se svoje strave iz najranijeg djetinjstva (valjda 1912. ili 1913.) kada sam prvi put na luškoj rivi vidio maske, držeći se za materin skut. Igraće karte (as kupa, fanti, dame, konji, meso u mesarnici, mrtvac, - pjena na usni jednog mrtvog đaka, pjena kao pjena na listu kapule, / i bilo je proljeće/), - sve su to bili moji prvi osjećaji groze. Ali one karte, tj. figure karata, pa nešto kao meso gola mat u bojama tih figura, na putu ispod crkvene pijace (nije bilo sunčano vrijeme), nego nešto sivo kao prostor Pepeljuge u <kuhinji>, ne znam, što je to bilo i kada je to bilo? Mislim da je to moje prvo sjećanje. Vjerojatno me mat povela sobom u svoje matere i odatle u crkvu na misu, jer, držim, bilo je, sigurno, jutro. U euforiji usred temperature (np. kada sam bio u bolnici Milosrdnih sestara operiran, ili kad sam bolovao od išijasa) jave se trenuci srodnog osjećajnoslikovitog treperenja.

Ako pak to nije moje sjećanje, onda je možda to onaj čas kada me, na rukama, odvela teta Bonina na parobrod (veče je, i gledam u mašinu, osjećam svjetlost i toplo je jer smo, vjerojatno, ispod pokrivenog dijela broda, uz mašinu, a nad nama je, mislim paluba kojom se ide na kapetanski most. To sam tumačio, jer bitno je: veče je, na <surama> sam, a svjetlost je i vidim mašinu (sad mislim da je isto tako sura i sjajna kao ono sivo-suro na ulici ispod crkvene pijace.

Ono o Poplatu (tj. ona tri sjećanja u „Rudama“) mislim da je kasnijeg datuma. U gore opisana sjećanja javlja mi se suro, svjetlost i jasno crvena boja karata, mesa, maski, krvi, dok u ona tri iz „Ruda“ već vladaju boje i šumovi mora. Sivo, svjetlost (a ona je zlato) i crveno najjače su senzacije vizuelnog spoznanja; sivo, suro je (kao i u snima) osnovna intonacija, koju prevladavaju prvo zlatno i crveno, a onda ostale boje, kada se javljaju i zvukovi, svijest o zvukovima. Prva su sjećanja slike, trenuci boja i oblika, a zvukovi (koji su možda stariji u našem reagovanju) kasnije svijesno shvatamo. Opip, ukus

pak su, vjerujem, stariji, jer dijete, kao i psići i kunići, osjeća toplinu sisa, mlijeka i s time i ukus, jer ne će to dijete soli, a bi time zaslađenu travu prijatna ukusa (mažurana, kamilica, čaj, metvica) na koju i podsjeća mlijeko, koje je slatkasto i travno. O te slatke trave mlijeka, trave pitome i plemenite, koje nas vežu za prve treptaje našeg ljudskog bitka, a osjećamo ih u slatkom snu kao i u punoj ljubavi mladosti! Tu su tako fina očitovanja i treperenja svijeta, jednostavna, a meni se čini da su ljubičasta kao rano, rano jutro, kao istina koju, na primjer, osjećam u stihu „blago suncu i mjesecu“.

I tako čovjek u nevolji traži neko odmorno mjesto, želi malo odahnuti, a nađe, toliko puta nađe, prve, nevine svoje treptaje, jedine i rijetke, jer, iako je sve ostalo s nama, opet se malo šta javi u sjećanju i

O te slatke trave mlijeka, trave pitome i plemenite, koje nas vežu za prve treptaje našeg ljudskog bitka... Tu su tako fina očitovanja i treperenja svijeta, jednostavna, a meni se čini da su ljubičasta kao rano, rano jutro, kao istina koju, na primjer, osjećam u stihu „blago suncu i mjesecu“.

sve se obično gasi kao oganj iza kojeg ostaje pepeo – opet suha siva boja smrti kao što je, u početku bila živa siva, sura boja života u samoj zori.

A to sam opet slagao. Jer, istina, jest sve ovo samnom recimo, nevolja (ona je postala počelo, bit svega), ali je te crte izazvala maska malog Dragana. Ležao sam u ponedjeljak na krevetu (nešto sam čitao) kad li se javio na vratima od kupatila Dragan sa nekom crvenomatun maskom na vratu. Prepoznavam mu kapicu (plavosivu), tamno modri kaput i tamnoplavosive hlače, braun cipele, a maska mu je mjesto onog lica, kojeg znam tako dobro. Burio sam u tu masku kao da me bilo strah da se

nije njegovo pravo živo lice pretvorilo u masku, u onu tužnu, tvrdnu, mrtvu crvenobraun boju, a dva oka su dvije crne šupljine, u kojima ja nisam ni vidio ni osjećao svjetlucavih njegovih očiju.

Ali bravo, nisam slagao. I ta je maska dio, jedan oblik opće moje, naše nevolje. I s tom maskom mi se prikazao taj moj neživot, to izopačenje u kojemu smo svi skupa, pa jedni patimo, drugi postajemo tvrda i suha opeka, a treći, u časti i slavi, luduju i tove se (sad sve jedno čime). Četvrti, ljudski, nisu svakako u većini, a ima prostora kad ih nema uopće u blizini. Ne može se tako lako povjerovati u sve ovo što se samnom događa. Ako je tako sve redom, onda neka bude hvala onome kome to ide kao <đul>.

Petak, 13. II. 1958.

Ne znam po kojem đavlu ili čavlu jutros se sjećam dubrovačke preparandije, a posebno velikog školskog odmora. Idemo niz stepenice, prolazimo putem vani uz dvoranu za pjevanje, i dolazimo u dvorište: preparande tamo na širini, gdje se igraju djeca ili se održava tzv. čas gimnastike, a mi preparandisti ovamo ispod borova, odakle bolje vidimo, na primjer, restauraciju „Gradac“, a vidimo i ko prolazi putem za Danče, prama sudu i Gradcu.

Ali nisam htio pisati ni o Dančama, ni o preparandiji, ni o magli kao što je (s ostalim) u pjesmi, koju eto moram zvati „Bježe automobili“. Htio sam malo više kaosa, iskreno i bez obzira.

U međuvremenu sam nacijepao nešto drva. „Kombinacija“. A stara Franička je čistila sobu svojih studenata. Iz Popova stana se „tuklo“ petnaestak minuta.

„Bengalski tigar!“ Ne znam za buhe.

(Dobro sam). Opali ti kučka na tvrđavu, napuni travom kobilu kad je na livadi.

Joj, moja Marija i Dane Roko, sjetih se i vas i Priše, i pisteja na bjagi ispod Svetog Ivana.

(Dobro sam). A gdje su <pantomime>

koje sam vidio na linotipu

kao srebrne talase - bordižam

od Kneža prama Roguji –

(Dobro sam) i škopim bob
 i vidim žute cvjetove kupusa
 s leptirima, prndejima i baburama.
 (Dobro sam). Kulen baba vari,
 a igralište S.D. Zagreba stoji na liniji
 koja vodi na Sljeme i k pustahijama
 što se razulariše u ime zakona i kurca.
 (dobro sam). Ja žanjem djevojku
 djetelinu koja misli o besmislenosti
 ne znam da li gulaša ili jakrepa.
 (dobro sam) kao da me preu babice
 jer kao da sam okotio, ko veliki Nil,
 dva-tri jata pataka, dva-tri čopora
 ljubičastih pečenih mangupčića.
 (Dobro sam) ali ja te tražim
 blaga melodična misli i duboka
 jedinstvena tjelesno svestrana poezijo,
 koja bi trebala da simpatična budeš
 na mome licu što je mjesečina,
 na tvome lijepom biću što je čovjek,
 na tvome sjetnom vrhu gdje si, brate,
 ostao sâm što si i lud pametan
 (Dobro sam)..
 ... Kuha se tvoja juha na struji,
 a dan se otvara kao golem cvijet.
 Doista, ja ne znam za buhe.
 (Dobro sam!)

Sujeti zadnjih mjeseci:

Razgovor o javnom nužniku u brijačnici (Ja sam
 Tanger, kao Tanger, koji je glavno lice, i šiša ili brije
 barbu Grga, Parenta, Dragomira, Daneta, Ivicu ecc...
 Dolaze u obzir i općinski činovnici, žandari, ženske,
 mularija... Da li može Tanger držati tempo radnji.
 Drama je u „za“ 2 ili „protiv“ zahoda, ali fabula je u
 Tangerovom agitiranju za svoju brijačnicu).

Sastanaku Soc. savezu u Blatu. Ovo je vragoljavo
 i sirotinjsko mjesto, prefrigano, ali pametno i kroz
 humor smiono. Na sastanku svi ulaze u diskusiju
 sa svojih individualnih stanovišta, čudi i interesa,

i samo administracija može sve udesiti i ušutkati.
 Dok u prvom sastanku narod stihijno ulazi i očituje
 se, u drugom, koji je neočekivani epilog, sve je
 uvučeno u se, i vlada fraza odozgo.

Problem diskriminacije i „našli su mu slabo
 misto“ i „ćapali su ga pod bandiru“. Isto vragoljavo
 i sirotinjsko Blato. Tuku ga iz časa u čas, od dvora
 do dvora, stihijna sistematičnost detalja na koja
 reaguje, a mora reagovani, sâm i slab, na svaku stvar
 koju osjeti da se paranoidno slaže. U toj situaciji on
 osjeća svoju egzistenciju neobično snažno te ga
 sve to opasno prisiljava na razmišljanja, da postaje
 u očima sela ludi filozof. Zato što je postajao,
 u procesu diskriminacije, što bilo i bilo ko, zato je
 nesretan i ranjiv te tako podložan pritisku i uvjetu,
 nesposoban da uvjetuje i aktivistički reagira.

Simulacija. Da sam bio ovo ili ono... Da sam ili
 da budem ovo ili ono... U tome je čitav život prošao
 neženji učitelju ili popu, koji je imao toliko dokona
 vremena, ne radeći i ne izradivši nikada ništa. U tome
 je izvor svih njegovih košmara, te zato, taj čovjek,
 više vukodlak i đavao, nego li čovjek ili anđeo.

Pitanje šjor Klementa već mi se toliko puta
 postavilo. Sad je ovo, a sad ono, sve kako vjetar
 dune, stalno 'sette bandijere', krećući se linijom lične
 koristi, momentalne ugone i animalne samoživosti,
 da bi, na koncu, ipak dolijao i upao u klopku
 socijalističkog realizma ili racionalizma, u kojem
 opet zove druge vjetrulje i vrtikape na početak.
 Historija odredi neke osnovne okvire unutar kojih
 se ljudi kreću „slobodno“ kao ribe u akvariju? Ali što
 bi on mogao biti? Advokat? Trgovac? Posjednik?
 Drugo, mislim, ne. Ili sve troje u jednom.

Bartulov jarac i tovar. Razgovor jarca i tovara.
 Njihova sreća i oni o ljudskoj nesreći. Rat!

Karapina... Poć razbuditi Karapine tovara.
 Svajanje u Dolcu, na mjesečini, - „hote pod svoju
 bandu!“ Poraće 1918-20, - „dobijemo bez novaca
 djevojačkih poljubaca“. Tu bi došla i Lila, druga luška
 kurva za novac. To je bila, kažu, već emancipacija.
 Vodila se za njih borba, jer dosta je punjete, kad
 čuvate s katancima cule od ćera. Ma ćemo mi i
 katance s romandelama! Bili su još Talijani, ali se
 oni nisu osjećali noću. Zatvorili bi se u kasarne,
 i noć je ostajala psima, čagljima i kurvišima. Oni
 su imali Salvinu i još neke, koje su došle iz Pole i
 izvana, a nisu bile domaće kao Karapina i Lila. U

tome je bitno! Dok ove dvije smrde sa štalama, još rade, u pandilu su itd., nove su građanke s visokim štiklicama, kratke kose, sjede u krčmi (u Keke i u Fernetića, a i u Zijota), a u hotel ulaze kad naiđu oficiri marine, i tu se lumpuje štogod, kao da su „u gradu“.

Dok. Matuš Mišo (sličan Miodragu Bulatoviću) u Luci. Igra žena oko njega, manija žena za njim, ko što je manija poklada, maraka, sardela, suhoga mesa, kotonjate... „Ljubav mi je kao početak svita“.

„Ljubav mi je kao početak svita“. I prozvali ga „Početak svita“... Dolaze one u njegovu ambulantu, javnu i privatnu, traže sve moguće načine da mu se podadu, a mnoge, ružne pa i postarije, lude reflektiraju na nj, svaka u potajice, jedna za drugu ne znajući. Ali selo zna sve...“

I prozvali ga „Početak svita“; to mu je bilo nadime. Stvar generičkog bića, koje se, u toj ljubavnoj preljubnoj maniji, očitovala u povoljnoj klimi, koju je skrio ili zatalasao jedan sami čovjek. U povoljnim prilikama... Dolaze one u njegovu ambulantu, javnu i privatnu, traže sve moguće načine da mu se podadu, a mnoge, ružne pa i postarije, lude reflektiraju na nj, svaka u potajice, jedna za drugu ne znajući. Ali selo zna sve... Čim se dobro snašao u mjestu, nahranio se pa i počeo bogatiti, javili su se, uza sva ljubavna pisma od studentske simpatije, i kurviški nagoni. Riba, sunce, vino, slava, čast, lagodan život, razbudili su u njemu boga ljubavi, Početak svita, i on je postao pravi Jarac. Stari su ga počeli i tako zvati, međusobno da mu se ne zamjere, (jer u njegovom si rukama) i uspoređivati ga s Bartulovim jarcem, čini se jedinim jarcem u selu, u kojem je bilo masa koza, svakako jedna stotina u ovom dijelu sela, gdje su živjeli Jarac i Početak svita... a stvar

se zaplela. Otkrili su muževi ove i to, preko tajnih pisama, koje je svima rogonjama uputila uvrijeđena jedna djevojka koja je najozbiljnije, ozbiljnije od svih ostalih, reflektirala na udaju... I jadan likar, da bi dokazao nevinost, osamio se, i izbjegavao do jedan susret na samo s bilo kojom ženom. Tužan je bio Početak svita... Zalud su ga pomagali propagandom bolesnici, starci, općina, milicioneri... On bi čak i otputovao, ali kako da napusti to bogato selo gdje su mu novci rasli veoma brzo? Zato se odluči oženiti, što i za nekoliko sedmica uradi: došla je iz B. studentica i postala zakonita žena njegova. Mislio je on da će s tim biti gotovi. Ne! Uvrijeđene žene, iste one s kojima je on flirtovao i ostalo, nagovorile su muževe, te su ga lijepo istjerali iz sela. Jednostavno: sad je njegova žena slušala pusto dobacivanje, pa i saopćenja pojedinih baba, koje su za male darove, bile u službi uvrijeđenih žena, dok konačno nisu počela stizati i pisma anonimna, pa i izričito dobacivanje tih istih žena: „I mene je! Hoću vam reći što mu je u stolu, u ormaru, koliko ima košulja, koliko mu je palac dug, gdje mu je madež (doista imao je madež na diskretnom mjestu); i ne samo samnom...“ I morali su otputovati, on tugom za blagom, za svim onim strasnim danima i dobrim večerama i pijankama, a ona, njegova inače ružna gospođa, posramljena i tjeskobna do krajnosti... Ipak ljubavnice su ga žalile. „Kako je sladak Početak svita! Kako je divan Početak svita! A gdje se izgubio, gdje je nestao Početak svita?!...“

Želio bih da obradim (a proljeće je, cvate buhač, loza, ruža) onu temu „pokrij mi, majko, drvene noge, da časak zaspim i sanjam cvjetne livade“. Poraće je, ali se već život uputio, i u osjećaju tog slobodnog tempa, osjeća on svoju invalidsku kob.

Početak rata. Prazni se, oskudica, strah, sni od smrti, i smrti, i jadan čovjek...

(*Kažu Splitsani „na svitu!“ kad izražavaju zanos i nešto najdraže. Kad je Matošić dao gol govorili su oni oko mene „na svitu!“ Isto kada su rekli „Za gospu“ ili „sve“!)

Foto i izdanje razglednice: Jugoturist Beograd

Utorak, 14. IV. 1959.

A sve se izliže. Sve se ohladi. Sve postane, prije ili poslije, prah ili, veoma rijetko, arheološki nalaz, koji se smije s drugog svijeta kao savršeni izraz ironije. A možda ću i ja jednog dana biti barem arheološka iskopina, koja će se narugati jednom budućem vremenu, ukoliko mu ne bih bio argumenat za njegovo <prirodno> pravo. To nekako znači da sam ja već zapravo zakopan (a tako se i osjećam) i gledam, na primjer, ovo cvjetno aprilsko sunce i ove lagane, nevine boje kao da ne pripadaju, ne mogu pripasti meni. Na blatskom zapuštenom groblju Svetoga Križa osjetio sam grobove svojih predaka iz Blata, ali i prazne grobove dok, dolje, u daljini, stajali škoji i rtovi oko Projizda potpuno vječno, u tonu vječnosti, - a što? Tako je stalno s nama, i što se može, u općem apsurdu k tome, kada se toliko toga vidi, toliko proživi, toliko isplače i ismije, toliko pati i traži i nalazi! A koliko smo pročitali?

Vratio sam se iz Luke kao da sam se vratio iz života u hladnu mrtvačku prostoriju racionalizma, tj. birokratske stvarnosti...

Četvrtak, 30. IV. 1959.

Kažu da je bila Smokvičaninu noseća žena i da je, iznenada, „ćapalo rajanje“. A kako su se bili našli negdje u baščini, - noću, - bili su upalili „bokun luča da se vidi“, jer kako da žena rodi u mraku?! I doista, u svjetlosti luča, „izleti jedno dite, pa izleti još jedno, drugo, i malo zatim i treće dite“.

„Za oštiju, prijateju, ugasi to luča, vidiš da izliću na uje kako sardele na sviću!“

Mislio je, jadan Smokvičanin, da bi mogla roditi i četvrto.

Koliba u noći, osvjetljena lučem i žena rađa i izliću dica ki sardele iz dubine na sviću svičara!...

... To mi je sad, u ovoj gradskoj atmosferi, došlo na pamet. Malo prije su ispalili „10 plotuna iz 12 art. oružja“, a sad je tiho, u daljini interijer kolibe u baščini i izliću djeca iz mesa-tmine i svjetlucaju se u svjetlosti kao ribe koje plaču u tišini okolnih maslina i loza.

*A da je opet nastaviti? Ali što se tako pitam, kao da sam zaboravio, koliko sam puta melanholičan bio, gledajući kako mi dani bježe bez rukopisa i bez bilježaka kao što su ove!..
Hoću li izdržati? Hoću li nešto još učiniti?*

Srijeda, 13. V. 1959.

Dođe mi na pamet kužin Joze Meho. Da bi on iša s brodun od sipe na pervenstvo Evrope, da je 10.000 Ana prepelica u kajbama vozio iz Amerike, da su mu se galebi gnijezdili na jarbolima, da su u Americi tako velike tikve te je dosta po tikve za barku: staviš joj bokun kolumbe, i eto ti barke pet-a-pet-deset. Da se možeš uspet na neboder ako stavljaš šćivalu u šćivalu, i tako si uvijek na zemlji: dā, a grubi je to izum. Da je sanja ruku, koja mu ulazi i izlazi iz lakta kako da je na šusti.

Ponedjeljak, 31. VIII. 1959.

A da je opet nastaviti? Ali što se tako pitam, kao da sam zaboravio, koliko sam puta melanholičan bio, gledajući kako mi dani bježe bez rukopisa i bez bilježaka kao što su ove! No i to je nekako relativno. Jer život je to bio disati sunce, biti kao platina i živo meso po ovim jadranskim pučinama, zaboravljajući

potpuno literarne i sve ostale tmine. Nož je isto što i kamen, a kamen, a kamen što i admiral na jahti, a jahta što i kost sipe, a sipa što i ministar itd. Hoću li izdržati? Hoću li nešto još učiniti?

Četvrtak, 3. IX. 1959.

Ali, čujem, polako kiši. Zapravo rošnjak tiho pada po pločniku. Mat je donijela grožđa: lijepi bijeli pošip. Oblo je tako to grožđe u golom zvuku kiše što traje jednako i zvuči svjetlošću, srebrenobjeličasto, srebrenoplavo...

Subota, 19. rujna 1959.

Sunce Gudulija – pravo bijelo, ali neizrecivo čisto vino. Krećući se tako po onim lazima (i osobito oko Kušanove lokve) stalno sam dolazio do misli, kako doista treba samo gledati: imati otvorene i slobodne oči. Zaboraviš da si subjekt jer se pretvoriš u ono lozje teško od grožđa, u one mirne i svete masline, u one mlade travice i ptice, koje na mahove prolete. Kako ptica proleti kroz perle nebeske i kako cikne i onda nestane, a tišina se javi i sve je oblije u njoj kao u dnu morskom na vali kada je daleko vjetar a sunčano je i zrelo. O Sunce Gudulija! Sunce Gudulija! Odahnuo sam sretno i osjetio da sam stresao sa sebe neke kore i isto tako, da je crna laž ovo naše vrijeme, nikada tako lažno i gadno vrijeme. No to je trenutni susret sa crkotinom od koje bježiš i stižeš na čiste vidike i loze, magarčice i šafrane koji se, kao ovih dana, omlađuju skupa s mladim kostričom, blitvom, žutinicom pa i kojim radoznalim i mirisnim finim moračom.